

УДК 159.9

Олена Павлівна МАКАРОВА,

*старший викладач кафедри педагогіки та психології факультету № 3
(підрозділів поліції превентивної діяльності)*

Харківського національного університету внутрішніх справ,

кандидат психологічних наук;

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-5480-5942>

ФЕНОМЕН ІДЕНТИЧНОСТІ В МІЖДИСЦИПЛІНАРНОМУ ВИМІРІ

Розглядається актуальність дослідження проблем визначення, сутності, структури розвитку ідентичності особистості. Розглянуто вплив філософських та соціологічних досліджень на розвиток уявлень щодо ідентичності.

В академічному тлумачному словнику української мови ідентичність трактується як тотожний, однаковий. Тлумачення ідентичності як тотожності, як «цілковиту схожість чого-небудь, подібність один до одного за своєю суттю й зовнішніми ознаками та виявом» подають і інші сучасні словники. Зазвичай дослідники, аналізують конкретні різновиди ідентичності та їх особливості, а також чинники, що впливають на його формування.

Х. Турецька зазначає, що у багатьох роботах, зокрема з психології, терміни «образ Я», «Самість», «Я-концепція» використовуються як синонімічні. Для одних авторів (О. Кернберг, Х. Хартманн, Е. Джекобсон, Е. Еріксон) ідентичність виступає однією з властивостей «Я-концепції», для інших (Дж. Мід) «Я-концепція» – усвідомлювана частина ідентичності [7].

Найбільш поширеним є тлумачення ідентичності психологією (як вираження внутрішніх процесів особистості, коли суспільні системи є лише контекстом), соціологією (як комплекс соціальних статусів та ролей) та філософією (як результат процесу ідентифікації, суть якого відображає побудову взаємозв'язків людини з зовнішнім світом, визначає співвідношення внутрішнього і зовнішнього, скінченного і нескінченного) [4].

На розвиток поглядів про ідентичність чималою мірою вплинули філософські та соціологічні дослідження І. Канта, Дж. Міда, Ч. Кулі, Р. Мертона [3].

Дж. Локк – англійський філософ, один із засновників англійського емпіризму та просвітництва, пов'язав ідентичність із поняттям відповідальності за власні вчинки на підставі пам'яті, що дозволяє кваліфікувати їх як власні. Продовжувачем цієї теорії був Д. Юм, який обґрунтував вислів про обумовленість ідентичності соціальними практиками, зокрема лінгвістичними, через ім'я, репутацію та славу [5].

Соціологи визначають ідентичність як комплекс ролей, соціальних статусів, що організовані відповідно до вимог соціальної системи. Тобто суспільство, соціальні інститути є основними категоріями у оформленні поняття ідентичності [6].

У своїх дослідженнях Л. Шнейдер, підкреслює, що у психології і в соціології ідентичності багато спільного, але є і деякі важливі відмінності щодо структури ідентичності та процесу її формування. Можна сказати, що психологія робить акцент на вивченні суб'єктивного світу людини, в той час як соціологія – на взаємодії людини з соціумом, розглядаючи більше соціальну ідентичність, іпостась психологічної Я-концепції людини [8].

Дослідження ідентичності у межах вивчення психоаналітичного напрямку (Е. Еріксон) [9], статусної моделі ідентичності запропонованої Дж. Марсія та М. Фрідманом [11], концепція ціннісно-вольового аспекту розвитку ідентичності Е. Уотермана [12]. здійснювалось у двох взаємопов'язаних та взаємодоповнюючих напрямках: процесуальному (формування та існування ідентичності Дж. Марсія) та змістовному (розглядалася специфіка цінностей, цілей, переконань А. Ватерман) [2].

Так, Дж. Марсія виділив чотири «статуси ідентичності», тобто чотири способи розв'язання проблеми становлення ідентичності (передчасна, дифузна, мораторій, досягнута), що дозволило конкретизувати суто теоретичну концепцію ідентичності Е. Еріксона.

Е. Гоффман та Р. Фогельсон продовжували дослідження ідентичності, намагаючись виокремити й охарактеризувати різні її види (соціальна, особиста, Я-ідентичність за Гоффманом та реальна, позитивна, негативна – у Фогельсона), пояснити її розвиток [9, 10]. Таким чином, у межах цього підходу дослідження ідентичності збагатились аналізом впливу соціального оточення на уявлення людини про себе, через що ідентичність розглядається як поєднання соціальних та особистісних характеристик, які формуються під впливом міжособистісної взаємодії й засвоєння особистістю соціальних ролей.

Н. Гога [1], в своїх дослідженнях зазначає, щона сучасному етапі вивчення проблеми ідентичності набувають актуальності міждисциплінарні підходи таких авторів, як Ф. Костала-Фуно, Й. Мілюска, М. Майкла та ін., які розглядають вплив різноманітних факторів на динаміку розвитку та становлення ідентичності особистості, аналізуючи всі її структурні компоненти.

Сучасна вітчизняна психологія трактує особистісну ідентичність як набір характеристик, що відрізняють одну людину від інших, і соціальну ідентичність як результат усвідомлення своєї групової належності із прийняттям типових для цієї групи рис, передбачає зіставлення цих аспектів ідентичності. Соціальна ідентичність міцно взаємозв'язана з подібністю і міжгруповою диференціацією, особистісна ідентичність – з відмінністю від всіх інших людей, несхожістю на них.

Загалом можна стверджувати, що сучасні дослідження феномену ідентичності мають здебільшого міждисциплінарний та інтегративний характер і знаходяться на перетині психологічних, соціологічних, філософських, політичних та соціокультурних течій

Список бібліографічних посилань

1. Гога Н. П. Психологічні особливості становлення професійної ідентичності студентів гуманітарного профілю : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Харків, 2012. 20 с.
2. Иванова Н. Л. Социальная идентичность и профессиональный опыт личности : монография. Ярославль, 2003. 132 с.
3. Идентичность : хрестоматія / сост. Л. Б. Шнейдер. М. : Изд-во Моск. психол.-социал. ин-та ; Воронеж : МОДЭК, 2003. 272 с.
4. Нагорна Л. П. Соціокультурна ідентичність: пастки ціннісних розмежувань. Київ : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2011. 272 с.
5. Балл Г. О., Заливков В. Л., Копилов С. О. Становлення ідентичності фахівця : монографія / за ред. В. Л. Злиwkова ; Київ. нац. акад. пед. наук України, Ін-т психології ім. Г. С. Костюка. Київ ; Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. 260 с.
6. Тороп К. С. Психологічні особливості становлення професійної ідентичності педагога. *Актуальні проблеми психології*. 2008. Т. 7, вип. 15. С. 292–296.
7. Турецька Х. І. Аналіз підходів до розуміння ідентичності в психологічній науці. *Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти*. 2007. Вип. 37. С. 232–236.
8. Шнейдер Л. Б. Профессиональная идентичность : монография. М. : Моск. открыт. социал. ин-т, 2001. 272 с.
9. Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис. М. : Флинта ; МПСИ ; Прогресс, 2006. 352 с.
10. Fogelson R. D. Person, self and identity. Some anthropological retrospects, circumspects and prospects. *Psychosocial theories of the self* / B. Lee (ed.). L. : Plenum Press, 1982. P. 115–132.
11. Marcia J. E., Friedman M. L. Ego identity status in college women. *Journal of Personality*. 1970. Vol. 38, Iss. 2. P. 249–263.
12. Waterman A. S. Identity development from adolescence to adulthood: Annexation of theory and a review of research. *Developmental Psychology*. 1982. Vol. 18, No. 3. P. 341–358. DOI: 10.1037/0012-1649.18.3.341.

Отримано 25.02.2018

